

مقاله پژوهشی: تأثیر توسعه فرهنگ دریایی در ارتقاء توان دفاعی کشور

۲۰,۱۰۰۱,۱,۲۰۰۸۴۸۹۷,۱۴۰۰,۱۹,۸۴,۵,۸

فریبرز قادرپناه^۱، جواد داداشزاده^۲

پذیرش مقاله: ۱۴۰۰/۱/۲۵

دریافت مقاله: ۱۳۹۹/۱۲/۰۵

چکیده

بهره‌مندی از یک فرهنگ دریایی توسعه‌یافته، برای ملت‌هایی که از نعمت دسترسی به دریاها برخوردارند، مزیت‌های فراوانی در پی داشته و می‌توان آن را منشأ ارتقاء قدرت دریایی و در نتیجه افزایش توان دفاعی کشور دانست. تحقیق پیش‌رو در پی بررسی تأثیر فرهنگ دریایی بر ارتقاء توان دفاعی کشور است. این تحقیق یک تحقیق کاربردی و توسعه‌ای است که با رویکرد آمیخته، از روش تحلیلی توصیفی بهره‌برده است. جامعه آماری تحقیق، شامل ۱۱۰ نفر از خبرگان دریایی نیروهای مسلح و بخش کشوری است که به روش تصادفی طبقه‌بندی شده انتخاب شده‌اند. تعداد ۱۲ نفر از خبرگان نیز به‌عنوان جامعه آماری کیفی، به روش نمونه‌گیری هدفمند و با تکنیک اشباع نظری مورد مراجعه قرار گرفته‌اند. برای جمع‌آوری داده‌ها ابتدا با انجام مصاحبه نیمه‌ساختاریافته تعداد ۴۳ عامل از مهم‌ترین عوامل توسعه فرهنگ دریایی استخراج و طی جلسات خبرگی در قالب هشت فرایند توسعه فرهنگ و در دو سطح مسئولین و مردم، برگرفته از تعریف آلفرد ماهان از قدرت دریایی، تقسیم و در ادامه با استفاده از پرسشنامه و تحلیل آماری آن، نوع و میزان تأثیر این عوامل در توان دفاعی موردسنجش قرار گرفت. نتایج تحقیق نشان داد؛ که اگر اقدامات مربوط به توسعه فرهنگ دریایی را در دو سطح مسئولین یعنی خط‌مشی دولت و مردم یعنی باور عمومی، انجام شود؛ در نهایت منجر به افزایش توان دفاعی در ابعاد اقتصادی، سیاسی، فرهنگی اجتماعی، فناوری، سرزمینی، فرامرزی و فضایی خواهد شد.

واژگان کلیدی: توان دفاعی، فرهنگ دریایی، توان دریایی

۱ استادیار مدیریت راهبردی نظامی دانشگاه عالی دفاع ملی

۲ دانشجوی دکتری مدیریت راهبردی نظامی دانشگاه عالی دفاع ملی (نویسنده مسئول) Dadashzadejavad@gmail.com

مقدمه

ارتقاء توان دفاعی، باهدف افزایش قدرت بازدارندگی و تأمین امنیت کشورها که امری منطقی و در بین دولت‌ها معمول است، برای جمهوری اسلامی ایران که همواره به دلایل ایدئولوژی حاکم و پایبندی به ارزش‌های اسلام ناب، آگاهی‌بخشی و گسترش بیداری اسلامی، استقلال‌طلبی و استکبارستیزی و موقعیت ژئواستراتژیکی و ژئوپلیتیکی هدف هجمه‌های گسترده است؛ از اهمیت بالایی برخوردار است و همه ارکان نظام به‌ویژه نیروهای مسلح ایران را که مسئولیت و محوریت اصلی دفاع از کشور را بر عهده دارد؛ ملزم به تقویت توان دفاعی خودکرده است.

توان دفاعی هر کشور متشکل از عوامل متعددی است که یکی از مهم‌ترین این عوامل در کشورهای بحری، قدرت دریایی است و برای ایران نیز به‌عنوان یک کشور دریایی و دارای سواحل طولانی و دسترسی به دریای آزاد و منابع حیاتی و اقتصادی کلان در آب‌های خلیج فارس، دریای عمان و دریای خزر، نقش قدرت دریایی به‌عنوان یکی از مؤلفه‌های مهم توان دفاعی نقشی مؤثر و تعیین‌کننده است.

از نظر کارشناسان نظامی اگر کشورمان یک قدرت دریایی کارآمد نداشته باشد، قطعاً از نظر امنیت، اقتصاد، توسعه، ثبات و رفاه عمومی به شکل جدی در معرض خطر قرار خواهد گرفت. لذا به لحاظ حفظ منافع و دفاع از آب‌ها و مرزهای دریایی کشور، داشتن یک قدرت دریایی مؤثر و کارآمد ضروری است. (سیاری، ۱۳۸۷)

قدرت دریایی، مجموعه توانایی‌های یک کشور در استحصال منافع خویش از دریاها و اقیانوس‌ها در ابعاد اقتصادی، سیاسی، نظامی به‌منظور نیل به مقاصد و اهداف ملی یاد می‌شود. (عزتی، ۱۳۸۷) امروزه قدرت دریایی را مرکب از سرچشمه‌ها و عناصری می‌دانند که به شکل‌گیری آن منجر می‌شود؛ سرچشمه‌ها و منابع قدرت عبارت است از؛ جامعه و ملت دریایی، منابع، سبک حکومت و سیاست دولت و جغرافیا که وقتی با عناصری نظیر کشتی‌های تجاری و جنگی، پایگاه‌ها و ابزار جنگ ترکیب می‌شود قدرت دریایی را به وجود می‌آورد. (حافظ نیا، ۱۳۸۴: ۴۱۸)

در این میان، جامعه و ملت دریایی و سبک حکومت و سیاست دولت، به‌عنوان ابعاد نرم تحقق قدرت دریایی، در قالب واژه‌ای با عنوان فرهنگ دریایی، به مفهوم سطح آگاهی و میزان توجه مردم و مسئولین به بهره‌برداری از مواهب و ظرفیت‌های دریا برای یک کشور دریایی از اهمیت بالایی برخوردار بوده و یک وظیفه ملی و تاریخی است و ضعف فرهنگ دریایی موجب از دست رفتن

بسیاری از ارزش‌های بالقوه محیط‌های ساحلی و دریایی مؤثر در منافع ملی و راهبرد دفاعی کشور خواهد شد.

جمهوری اسلامی ایران با داشتن موقعیت جغرافیایی مناسب، به مفهوم واقع‌شدن در کنار آبراه‌های فعال و مهم جهان، وسعت سرزمینی و سواحل طولانی و میزان جمعیت مناسب، تمام الزامات موردنیاز برای تبدیل‌شدن به قدرت دریایی برتر منطقه‌ای و جهانی را دارد (اخگر، ۱۳۹۱) و اصلی‌ترین عامل عقب‌ماندگی در این حوزه، عامل فرهنگی پیونددهنده این عوامل برای تجمیع و هم‌افزایی آن‌ها در جهت قدم گذاشتن به دریا و بهره‌مندی از منافع و مزایای به اثبات رسیده آن برای توسعه همه‌جانبه کشور است. عاملی بنام فرهنگ دریایی که حلقه گمشده کسب قدرت دریایی ایران است چیزی که اکثر نظریه‌پردازان قدرت دریایی جهان از آن به‌عنوان روحیه دریایی در مردم و باور آگاهانه و گرایش به دریا در دولتمردان، یاد می‌کنند.

ضعف این فرهنگ در ابعاد مختلف جامعه ایرانی از جمله آموزش، اشتغال، تغذیه، گردشگری و... کاملاً مشهود است. در نظام آموزش و پرورش رسمی و آموزش عالی کشور، دریا و آشنایی با مزایای راهبردی آن جایگاه محسوسی نداشته و رشته‌های دانشگاهی مرتبط با دریا، سهم کمتر از یک درصد از مجموع رشته‌های آموزش عالی را شامل می‌شود. در حوزه اقتصاد کلان نیز، باوجود ظرفیت‌های اقتصادی بسیار مهم در حوزه دریا، تنها ۳ صدم درصد از درآمد ناخالص ملی ایران از بخش دریایی است که این رقم در کشورهای پیشرفته بین ۷ تا ۱۰ درصد است. سهم هر ایرانی از مصرف غذاهای دریایی، به‌طور میانگین سالیانه کمتر از ۱۰ کیلوگرم است درحالی‌که متوسط سرانه مصرف دنیا هم‌اکنون حدود ۲۰ کیلوگرم است. در بخش اشتغال نیز بااینکه در حال حاضر یک‌میلیون و ۶۰۰ هزار دریانورد در دنیا وجود دارد که با توجه به رشد صنایع دریایی میزان تقاضا برای اشتغال در دریا به‌سرعت در حال رشد است در ایران ۱۳۰ هزار دریانورد داریم که تنها ۸,۰۱ درصد از کل دریانوردان دنیا را شامل می‌شود و این عدد در مقیاس جهانی بسیار کوچک است؛ و همچنین در حوزه گردشگری دریایی ایران با تقریباً ۱۸۳۱۴۹ نفر در سال ۱۳۹۵ با رشد ۲,۰۶ درصد جایگاهی در بین ۱۰ کشور برتر در حوزه گردشگری دریایی ندارد و مهم‌تر از همه، در حوزه دفاعی و امنیتی نیز، مطالعه ابعاد امنیتی سواحل ایران نشان می‌دهد که سیاست‌های نامطلوب کشور، بخصوص سیاست‌های غرب‌گرایانه و وابسته سردمداران رژیم طاغوت به امریکا و اتکا به سایر قدرت‌های خارجی و غفلت از منابع درونی قدرت، باعث تراکم جمعیتی ضعیف و اشتغال

نامناسب در سواحل و دریا شده و فعالیت مردم ایران در دریا کاهش یافته و نوار ساحلی ایران در جنوب کشور، تقریباً خالی از سکنه گردیده است و افراد باقیمانده نیز با مشاغل به غیر شغل‌های دریایی روی آورده‌اند؛ که علاوه بر ایجاد فرصت‌های مناسب برای دشمنان در جهت قاچاق بین‌المللی کالا، مواد مخدر، انسان و سلاح و مهمات، باعث کاهش اشراف اطلاعاتی بر تحرکات دریایی در طول نوار ساحلی شده و توان دفاع دریایی مردم پایه را کاهش داده است. (محمودی، ۱۳۸۹)

از آنجاکه اتکا به مردم و نیروهای مردمی به‌ویژه بسیج، یکی از عوامل و مؤلفه‌های اصلی راهبرد دفاع بازدارنده جمهوری اسلامی ایران است؛ لذا تنها با توسعه سواحل و افزایش حضور جمعیت در پس کرانه‌ها، امنیت پایدار شکل می‌گیرد و با خلأ جمعیتی در سواحل، پراکندگی کانون‌های زیستی و پایین بودن تراکم نسبی جمعیت در سواحل، نیروی دفاعی مردمی (بسیج) به استحکام لازم نخواهد رسید که تأثیر مستقیم و بدون تردیدی در توان دفاعی کشور خواهد داشت.

بنابراین محقق با تأکید بر این مهم که دلیل اصلی عدم دستیابی به قدرت دریایی برتر در تراز نظام مقدس جمهوری اسلامی ایران، ریشه فرهنگی دارد؛ به تبیین و تشریح ارتباط توسعه فرهنگ دریایی با ارتقاء توان دفاعی کشور پرداخته است. در بیان اهمیت انجام این تحقیق می‌توان به دستاوردهایی از جمله تبیین نقش فرهنگ دریایی جامعه به‌عنوان بستر ارتقاء توان دفاعی و قدرت ملی کشور و زمینه‌سازی فکری و هم‌افزایی در اقدامات متولیان فرهنگی کشور در جهت توسعه فرهنگ دریایی را در برشمرد.

مبانی نظری

- پیشینه تحقیق:

مطالعه پژوهش‌های مختلف داخلی و خارجی، نشانگر این موضوع است که فرهنگ به‌عنوان یکی از عوامل تأثیرگذار مهم در قدرت ملی و توان دفاعی هر کشور است و در همه اعصار، فرهنگ به‌عنوان مقوم پایه‌های قدرت مورد توجه قرار گرفته است که منابع دینی و مذهبی اسلامی و اسناد بالادستی جمهوری اسلامی ایران نیز به این نقش، تأکید کرده‌اند. در ادامه به برخی از این مطالعات اشاره می‌شود.

بابایی (۱۳۸۹) در بررسی نقش فرهنگ در اقتدار ملی در نگاه امام علی (علیه‌السلام)، تعامل فرهنگ با سایر مؤلفه‌های قدرت ملی را بررسی کرده است و نتیجه می‌گیرد؛ که امام علی (علیه‌السلام) در مدت

زامداری (الگوی حکومت جمهوری اسلامی ایران) به مؤلفه فرهنگی اولویت بیشتری می‌دادند و اولویت‌دهی ایشان به معنای توسعه و تعمیق مبانی نظری و ارزشی در مؤلفه‌های قدرت و اقتدار ملی بوده است.

محمدی زاده (۱۳۹۵) در مقاله‌ای با عنوان فرهنگ از دیدگاه امام خامنه‌ای و جایگاه راهبردی آن در نیروهای مسلح آورده است که فرهنگ بستر تمامی فعالیت‌های بشر است و بر این اساس توسعه و پیشرفت یک جامعه نیز در بستر فرهنگی آن جامعه صورت می‌گیرد. با توجه به ماهیت انقلاب اسلامی که یک انقلاب فرهنگی است؛ نظام ج.ا.ا. به‌ویژه مقام معظم رهبری، عنایت خاصی به فرهنگ جامعه و ضرورت ارتقای آن دارند. اگر تلاش شود؛ اعتقادات و باورها و هنجارها به الگوی رفتاری تبدیل شوند و در تمام شئون زندگی پیاده‌گردند؛ آن زمان است که تمدن اسلامی برپا می‌شود.

فرتوک زاده و همکاران (۱۳۹۶) در مقاله‌ای با عنوان تبیین نقش فرهنگ در الگوی ایرانی - اسلامی پیشرفت در حوزه دفاعی - امنیتی، به این نتیجه رسیده‌اند که فرهنگ به‌عنوان یکی از ابعاد اصلی تأثیرگذار در الگوی اسلامی - ایرانی پیشرفت در حوزه دفاعی - امنیتی بوده و با دو مؤلفه فرهنگ دینی و فرهنگ ملی با شاخص‌های (فرهنگ عاشورایی، ارزش‌ها، باورها، انسجام و وحدت ملی، هویت، آداب‌ورسوم، تاریخ و زبان) در طراحی الگوی اسلامی - ایرانی پیشرفت در حوزه دفاعی - امنیتی مؤثر هست.

سکه روانی و همکاران (۱۳۹۶) در مقاله‌ای با عنوان نقش نیروی دریایی راهبردی در توسعه سواحل مکران و تأثیر آن بر امنیت ملی ج.ا. ایران، آورده‌اند که نیروی دریایی با گسترش به سمت سواحل مکران و توسعه زیرساخت‌های بندری، منابع و امکانات اولیه بهداشتی، آموزشی، رفاهی و فرهنگی جهت کارکنان خود، نقش مفیدی در رفع محرومیت مردم منطقه خواهد داشت و می‌تواند با توجه به ظرفیت و توانایی‌های موجود با افزایش ظرفیت‌ها جهت اشتغال در بندرها و صنایع وابسته به دریا، نقش بی‌بدیلی در کاهش ناامنی‌های کالبدی و افزایش ضریب امنیت این بخش از سرزمین ایران ایفا نماید.

– مفهوم شناسی:

مفهوم توان دفاعی: توان دفاعی به معنای مجموعه قابلیت‌ها و توانمندی‌های مربوط به تمام زیرساخت‌ها و منابع در جمیع ابعاد قدرت ملی و توان مدیریت بهره‌برداری از آن‌ها برای رسیدن

به اهداف و اجرای سیاست‌های دفاعی - امنیتی تعریف می‌شود؛ و به عبارت دیگر، بنیه دفاعی مجموعه قابلیت‌ها و توانمندی‌های مادی و معنوی برتر ساز پایدار در همه ابعاد قدرت ملی جهت بازدارندگی و دفاع از انقلاب و نظام اسلامی و دستیابی به اهداف دفاعی - امنیتی است. (دری نوگورانی، ۱۳۸۹: ۱۸۴)

با این تعریف، بسیاری از عناصری که در بخش‌های غیرنظامی هستند، از جمله، صنایع غیرنظامی که شالوده صنعتی تولید نظامی را تشکیل می‌دهند، در گروه عناصر بنیه دفاعی قرار می‌گیرند. در یک جمع‌بندی، بنیه دفاعی متشکل از عناصری مادی و غیرمادی، شامل امور ذهنی و احساس و درک و داخلی و خارجی است که یا عملاً در استفاده نظامی هستند و یا در هنگام لزوم، می‌توانند بدون تأخیری نپذیرفتنی، برای رفع انواع تهدیدات، اعم از سخت و نرم و در جهت تحقق اهداف دفاعی به کار گرفته شوند. (همان)

همچنین حافظنیا (۱۳۸۵) توان دفاعی را تابعی از قدرت ملی و قدرت ملی را تابعی از عناصر فراوانی مانند، عوامل اقتصادی، سیاسی، فرهنگی، اجتماعی، سرزمینی، نظامی، علمی و فناوری، فرامرزی و فضایی بیان می‌کند.

تعاریف توان دفاعی نشان می‌دهد؛ که از نظر مفهومی، درهم تنیدگی بسیار زیادی بین توان دفاعی و قدرت ملی وجود دارد این مطلب در تعریف حافظنیا (۱۳۸۵) کاملاً مشهود است یا در آئین‌نامه عملیات ارتش جمهوری اسلامی ایران آمده است؛ در سطح استراتژیکی، واژه توان رزم به واژه "قدرت ملی" تغییر می‌یابد که عناصر متشکله آن به شرح زیر هست:

(۱) قدرت سیاسی

(۲) قدرت اقتصادی

(۳) قدرت اجتماعی و فرهنگی

(۴) موقعیت جغرافیایی

(۵) قدرت نظامی

(۶) قدرت فناوری. (آیین‌نامه عملیات آجا، جلد یکم، ۱۳۷۹)

بنابراین توان دفاعی در نگرش کلان همان قدرت دریایی بوده و یکی از مؤلفه‌های ایجاد بازدارندگی است و بدون آن بازدارندگی شکل نمی‌گیرد. این مؤلفه در کنار مؤلفه‌های دیگری نظیر قدرت دیپلماتیک، قدرت علمی و صنعتی؛ قدرت اقتصادی و قدرت سیاست داخلی (وحدت و

انسجام ملی) و نهایتاً نیروی انسانی، می‌توانند منجر به ایجاد «توان ملی» در برابر تهدیدات شوند. با این حال، نقش توان دفاعی کشور در ایجاد بازدارندگی، یک نقش محوری و اسکلتی است و سایر توان‌ها، بدون قدرت دفاعی، قادر به برقراری هیچ سطحی از سطوح بازدارندگی نیستند. (نوروزشاد، ۱۳۹۶)

مفهوم فرهنگ دریایی: به آداب و رسوم، آیین‌ها، رفتارها، جشن‌ها، سنت‌ها، ابداعات و اختراعات انسان که در جغرافیای دریا و دریانوردی به وجود آمده و شکل گرفته‌اند، فرهنگ دریایی گفته می‌شود. فرهنگ دریایی، همان راه و روش زندگی انسان با دریا و در کنار دریا است؛ یعنی انسان از زمانی که با دریا آشنا می‌شود؛ سعی در استفاده از آن را داشت. زندگی کردن در کنار دریا، استفاده از نعمت‌های دریا، مسیریابی از طریق دریا یا همان کرانه نوردی و... که این مسئله منجر به ایجاد راه و روش‌ها، ابداعات و ابتکارات، تولیدات و اختراعات تمدنی جدید در زندگی انسان با دریا شده است. (کریمی، ۱۳۹۶)

از نظر معافی (۱۳۹۵)، سواد و فرهنگ دریایی، شامل شناخت دریاها و منابع آن، شناخت توانمندی‌ها و قابلیت‌های سواحل و جزایر سرزمینی و موقعیت ژئوپلیتیکی سرزمین مسکونی، آگاهی از انواع تعاملات انسان با دریا و بالاخره آگاهی از فرصت‌هایی است که دریا در اختیار انسان قرار می‌دهد، باهدف استفاده‌های مختلف تجاری، بازرگانی، صنعتی، حمل‌ونقل و جابه‌جایی کالا و مسافر، گردشگری، تأمین منابع غذایی، تقویت قدرت نظامی و توسعه اقتصاد مناطق ساحلی و درون کشوری، در جهت کمک به شکوفایی اقتصاد داخلی کشور است. موضوع مهمی که از آن به‌عنوان اقتصاد دریا محور یاد می‌شود.

احمدی ری‌شهری (۱۳۸۱) نیز، در تشریح فرهنگ دریایی مردم جنوب ایران می‌نویسد؛ انس مردم خلیج با دریا موجب شکل‌گیری آیین‌ها، آداب و رسوم، جشن‌ها و سنت‌هایی با محوریت دریا شده است از سوی دیگر برخی احادیث و روایات از ائمه و معصومین در خصوص دریا موجب تقدس بیش از پیش آن در زندگی ساحل‌نشینان شده است؛ مانند: *النَّظْرُ فِي ثَلَاثَةِ أَشْيَاءَ عِبَادَةٌ: النَّظْرُ فِي وَجْهِ الْوَالِدَيْنِ، وَ فِي الْمُصْحَفِ، وَ فِي الْبَحْرِ.* نگاه کردن به سه چیز، عبادت است: نگاه کردن به صورت پدر و مادر، به قرآن و به دریا. بر این اساس بسیاری از عناصر فرهنگی مردم جنوب الهام گرفته از دریا و سازواره‌های آن است این امر موجب می‌شود که ساحل‌نشینان که شغل آبا و

اجدادی‌شان صیادی بوده ساعاتی از روز خود را در کنار دریا بگذرانند حتی افراد کهن‌سال که دیگر توانی برای دریانوردی ندارند با نظاره به دریا و تن به آب زدن سلامت خود را بیمه کنند. اگرچه امروزه با توجه به گستردگی دامنه پژوهشی در قلمرو فرهنگ دریایی، مفهوم آن نیز دستخوش تحولات بزرگ و خوشایندی شده، به‌گونه‌ای که فرهنگ دریایی محتوایی فراتر از بهره‌وری بشر از دریا را در برمی‌گیرد و سازه‌های مرتبط با دریا، شناسه‌ها و پیوندهای فرهنگی به وجود آمده بین دریانوردی و مردم نیز مشمول آن می‌گردد؛ برای نمونه، هنگامی که به حاصل پژوهش‌های میان فرهنگی با تمرکز بر جوامع ساحل‌نشین نظر بیفکنیم، درک عمیق‌تری از موضوعاتی همچون: پیچیدگی‌ها، خویشاوندی، ازدواج، تبار، روند اجتماعی شدن، مذهب، جنگ، اقتصاد، فناوری و ... پیدا خواهیم کرد. (محمودی و همکار، ۱۳۹۳)

توسعه فرهنگ: مفهوم توسعه فرهنگی از اوایل دهه ۱۹۸۰ به بعد، از طرف یونسکو، به‌عنوان یک سازمان فرهنگی، در مباحث توسعه مطرح‌شده و از مفاهیمی است که نسبت به سایر بخش‌های توسعه، چون توسعه اقتصادی، توسعه اجتماعی و توسعه سیاسی از ابعاد و بار ارزشی بیشتری برخوردار است و تأکید بیشتری بر نیازهای غیرمادی افراد جامعه دارد؛ بنابراین فرآیندی است که در طی آن با ایجاد تغییراتی در حوزه‌های ادراکی، شناختی و ارزشی و گرایشی انسان‌ها، قابلیت‌ها و باورها شخصیت ویژه‌ای را در آن‌ها به وجود می‌آورد که حاصل این باورها و قابلیت‌ها، رفتارها و کنش‌های خاصی است که مناسب توسعه می‌باشد. به عبارتی دیگر، حاصل فرآیند توسعه فرهنگ، کنار گذاشتن خرده‌فرهنگ‌های نامناسب توسعه‌ای است (ازکیا و همکار، ۱۳۸۷: ۴۸)

اهمیت توسعه فرهنگی در دنیای کنونی موجب شده است تا یونسکو دهه ۱۹۸۷ تا ۱۹۹۷ میلادی را دهه توسعه فرهنگی و روز ۲۱ می (اول خرداد) را روز جهانی توسعه فرهنگی نام‌گذاری کند. مطابق تعریف یونسکو، توسعه فرهنگی دربردارنده هنرهای نمایشی، هنرهای تجسمی، فعالیت‌های اجتماعی - فرهنگی، سینما، عکاسی، رادیو و تلویزیون، میراث فرهنگی، مطالب چاپی و ادبیات، موسیقی، ورزش‌ها، بازی‌ها، طبیعت و محیط‌زیست است.

توسعه فرهنگی را می‌توان در هشت حوزه زیر خلاصه نمود:

- دسترسی به فرهنگ.
- آموزش و پرورش فرهنگی و هنری.
- ارتقای خلاقیت و نوآوری.

- تشویق فرهنگ، عامه و فرهنگ سنتی.
- تقویت هویت فرهنگی.
- ارتقای مبادلات فرهنگی.
- حفظ میراث فرهنگی.
- توسعه نگرش‌های قطعی در باب فرهنگ.

نکته‌ای که در بحث توسعه فرهنگی اهمیت بالایی دارد؛ این است که توسعه فرهنگی به معنای گسستن از سنت‌های گذشته نیست، زیرا سنت‌ها انباشت و ذخیره تجارب گذشته یک جامعه است. توسعه بر مبنای گسترش سنت‌ها و تجارب گذشته انجام می‌گیرد و نه بر اساس نفی آن‌ها. (اسدی، ۱۳۷۰: ۷)

تعریف عملیاتی فرهنگ دریایی: در این تحقیق، توسعه فرهنگ دریایی یک متغیر کیفی است (متغیر مستقل) که کاهش یا افزایش آن باعث کاهش یا افزایش توان دفاعی (متغیر وابسته) می‌شود. در این تحقیق، عوامل این متغیر متناسب با فرایندهای توسعه فرهنگ عمومی کشور (دسترسی به فرهنگ، آموزش و پرورش فرهنگی و هنری، ارتقای خلاقیت و نوآوری، تشویق فرهنگ عامه و فرهنگ سنتی، تقویت هویت فرهنگی، ارتقای مبادلات فرهنگی، حفظ میراث فرهنگی و توسعه نگرش‌های قطعی در باب فرهنگ) استخراج و در دو بخش باور و گرایش مردم به دریا و باور تصمیم‌گیران و تصمیم‌سازان فرهنگی کشور، تقسیم‌بندی و میزان و نوع تأثیر این عوامل در توان دفاعی موردسنجش قرار گرفته است.

تعریف عملیاتی توان دفاعی کشور: در این تحقیق توان دفاعی کشور یک متغیر مستقل کیفی است که میزان آن، تحت تأثیر عوامل توسعه فرهنگ دریایی کاهش یا افزایش می‌یابد. به‌منظور تعیین حوزه تأثیر عوامل توسعه فرهنگ دریایی در توان دفاعی، این متغیر به مؤلفه‌های اقتصادی، سیاسی، فرهنگی، اجتماعی، سرزمینی، نظامی، فناوری، فرامرزی و فضایی تقسیم شده است.

چارچوب نظری

در این تحقیق، توان دفاعی از نظر مفهومی با قدرت ملی یک کشور هم مفهوم در نظر گرفته شده است و تعریف برگزیده برای توان دفاعی، تعریف حافظنیا (۱۳۸۵) است که ایشان توان دفاعی را، تابعی از قدرت ملی و قدرت ملی را، تابعی از عناصر فراوانی مانند، عوامل اقتصادی، سیاسی، فرهنگی، اجتماعی، سرزمینی، نظامی، علمی و فناوری، فرامرزی و فضایی می‌دانند.

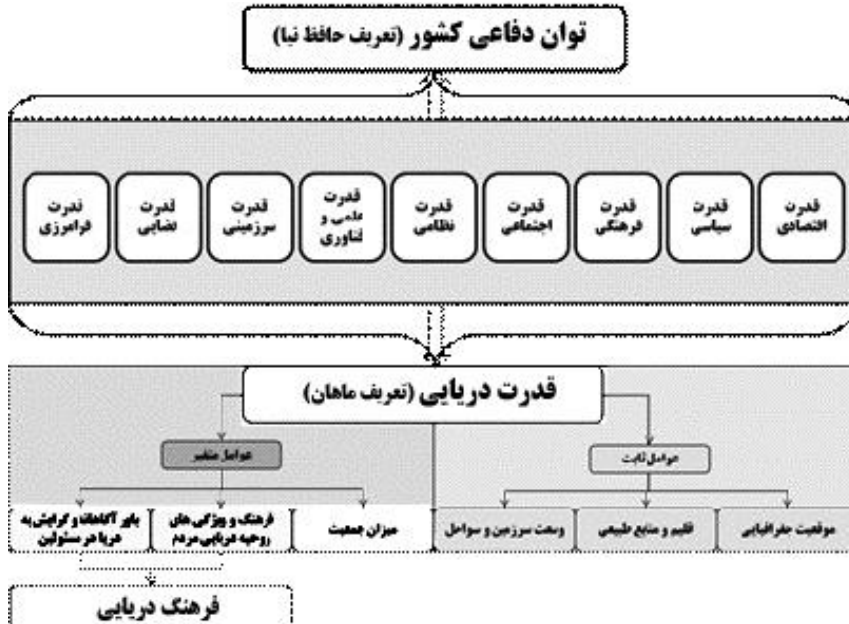
در تعمیم مفهوم فرهنگ به حوزه دریا نیز، مطابق تعریف آلفرد ماهان، قدرت دریایی از دو نوع عوامل ثابت (موقعیت جغرافیایی، اقلیم و منابع طبیعی و وسعت سرزمین و سواحل) و عوامل متغیر (میزان جمعیت، فرهنگ و ویژگی‌های روحیه دریایی در مردم و باور آگاهانه و گرایش به دریا در مسئولین) نشأت می‌گیرد و در این بین افزایش قدرت دریایی، تابع عوامل متغیر است چراکه عوامل ثابت غیرقابل تغییرند و کشورهایی که از نظر موقعیت جغرافیایی به دریا دسترسی ندارند یا از نظر اقلیم از منابع طبیعی دریایی و سواحل بهره‌مند نیستند، قهراً نمی‌توانند به قدرت دریایی برتر دست پیدا کنند و تنها عوامل متغیر، بخصوص دو مؤلفه، فرهنگ و ویژگی‌های روحیه دریایی در مردم و باور آگاهانه و گرایش به دریا در مسئولین است که بیشترین تأثیر را در دستیابی به قدرت دریایی ایفا می‌کند و از آنجاکه این دو مؤلفه، ماهیت کاملاً نرم و فرهنگی دارند؛ بنابراین این دو مؤلفه مبنای رویکرد فرهنگ دریایی قرار گرفته که توسعه آن‌ها، منجر به توسعه فرهنگ دریایی و در نتیجه افزایش قدرت دریایی و در نهایت ارتقاء توان دفاعی خواهد شد.

همچنین در این تحقیق توسعه فرهنگ را برگرفته از تعریف (ازکیا و همکار، ۱۳۸۷: ۴۸)، فرآیند ایجاد تغییرات در حوزه‌های ادراکی، شناختی و ارزشی و گرایشی انسان‌ها، قابلیت‌ها و باورها و شخصیت ویژه‌ای که در آن‌ها به وجود می‌آورد تعریف کرده که در اصل، حاصل این فرآیند، کنار گذاشتن خرده‌فرهنگ‌های نامناسب توسعه‌ای است که برگرفته از تعریف (اسدی، ۱۳۷۰: ۷) در هشت حوزه زیر خلاصه می‌شود:

▪ دسترسی به فرهنگ.

- آموزش و پرورش فرهنگی و هنری.
- ارتقای خلاقیت و نوآوری.
- تشویق فرهنگ، عامه و فرهنگ سنتی.
- تقویت هویت فرهنگی.
- ارتقای مبادلات فرهنگی.
- حفظ میراث فرهنگی.
- توسعه نگرش‌های قطعی در باب فرهنگ

با این توضیحات چارچوب نظری تحقیق به شکل زیر ارائه گردید.

شکل ۱: چارچوب نظری تحقیق (محقق ساخته)

روش‌شناسی

این تحقیق از نظر هدف، کاربردی - توسعه‌ای، از نظر رویکرد، آمیخته و از نظر روش، توصیفی-تحلیلی است. جامعه آماری تحقیق شامل جامعه آماری کمی، تعداد ۱۱۰ نفر از کارکنان نیروهای مسلح و ارگان‌های دریایی شاغل در بخش‌های مرتبط با ارتقاء توان دفاعی و توسعه فرهنگ دریایی و دارای جایگاه شغلی کارشناس عالی (جایگاه ۱۵ یا درجه سروانی) و حداقل ۱۰ سال سابقه خدمت و مدرک تحصیلی کارشناسی ارشد یا دکتری در رشته‌های دفاعی و دریایی به روش

طبقه‌بندی تصادفی و جامعه آماری کیفی، تعداد ۱۲ نفر از اساتید و اعضای هیئت‌علمی دانشگاه‌های نیروهای مسلح و دارنده تألیفات و آثار علمی مرتبط با موضوعات توان دفاعی و فرهنگ و مدرک تحصیلی کارشناسی ارشد و دکترا و جایگاه ۱۸ و بالاتر در نیروهای مسلح و ارگان‌های دریایی، با روش نمونه‌گیری هدفمند انتخاب شده‌اند.

برای گردآوری داده‌های تحقیق ابتدا با استفاده از مطالعه کتابخانه‌ای و اسناد و مدارک موجود و مصاحبه نیمه‌ساختاریافته، مهم‌ترین عوامل توسعه فرهنگ دریایی استخراج، سپس نتایج حاصله با مراجعه به جامعه آماری کمی، در قالب پرسشنامه با دو گویه سؤالی برای تعیین نوع و میزان تأثیر عوامل توسعه فرهنگ دریایی در توان دفاعی جمع‌آوری گردید. برای تعیین اعتبار پرسش‌نامه از روش اعتبار محتوا (قضاوت داوران) و برای پایایی پرسشنامه نیز از آلفای کرونباخ استفاده شد.

تجزیه و تحلیل داده‌ها و یافته‌های تحقیق

با توجه به اینکه متغیر مستقل این تحقیق، توسعه فرهنگ دریایی و متغیر وابسته، توان دفاعی است؛ بنابراین با این فرض که توسعه فرهنگ دریایی در ارتقاء توان دفاعی کشور تأثیرگذار است؛ در بخش اول تجزیه و تحلیل داده‌ها عوامل توسعه فرهنگ دریایی، طی مصاحبه نیمه‌ساختاریافته با جامعه آماری خبرگان و تعدیل و اصلاح گزاره‌های کلامی مصاحبه‌شوندگان، استخراج و سپس این عوامل، طی جلسات خبرگی، متناسب با فرایندهای توسعه فرهنگ عمومی کشور (دسترسی به فرهنگ، آموزش و پرورش فرهنگی و هنری، ارتقای خلاقیت و نوآوری، تشویق فرهنگ‌عامه و فرهنگ سنتی، تقویت هویت فرهنگی، ارتقای مبادلات فرهنگی، حفظ میراث فرهنگی و توسعه نگرش‌های قطعی در باب فرهنگ) و در دو بخش باور و گرایش مردم به دریا و باور تصمیم‌گیران و تصمیم‌سازان فرهنگی کشور، تقسیم‌بندی گردید.

در بخش دوم تجزیه و تحلیل داده‌ها نوع و میزان تأثیر عوامل توسعه فرهنگی استخراج شده، در پرسش‌نامه‌ای با دو طیف سؤال (قسمت اول برای تعیین نوع تأثیر هر عامل با مؤلفه‌های قدرت ملی و قسمت دوم برای تعیین میزان تأثیر هر عامل در قدرت ملی در قالب طیف لیکرت و با گزینه‌های خیلی زیاد، زیاد، متوسط، کم و خیلی کم) موردسنجش قرار گرفت؛ که نتیجه به شرح جداول زیر می‌باشد. قابل ذکر است برخی از عوامل شناسایی شده که از نظر میزان تأثیرگذاری کمتر از میانگین (۳) به دست آمد؛ از لیست عوامل حذف گردید.

جدول ۱: عوامل فرهنگ دریایی استخراج شده از ۱۲ نفر مصاحبه‌شونده

فرایندهای توسعه فرهنگ	عامل فرهنگ دریایی متناسب با فرایند توسعه
دسترسی به فرهنگ	هدایت نظام طرح‌ریزی، برنامه‌ریزی و بودجه‌بندی کشور به سمت توسعه دریا محور افزایش اشتغال در بخش دریا توسعه زیرساخت‌های حیاتی از جمله جاده و راه‌آهن و ... در سواحل
آموزش و پرورش فرهنگی و هنری	بازسازی نظام آموزش و پرورش، متناسب با توسعه دریا محور گسترش هنرهای سوده‌مند دریایی در عرصه‌های سینما، تئاتر، نقاشی، هنرهای تجسمی و ... افزایش رشته‌های دریایی در آموزش عالی افزایش نمادها و مباحث دریایی در کتب درسی افزایش فیلم و آثار نمایشی با مضمون دریایی توسعه هنرهای نمایشی از جمله، تئاتر، نمایش، سینما و ... با مضمون دریا توسعه نواها و موسیقی دریایی
ارتقای خلاقیت و نوآوری	برنامه‌ریزی و شناسایی و پرورش استعدادها و درخشان برای بهره‌برداری در دریا گسترش فضای پژوهشی و ایجاد آفرینندگی فرهنگی در حوزه دریا برگزاری نمایشگاه‌ها و جشنواره‌های دریایی توسعه بازی‌ها و ورزش‌های دریایی
تشویق فرهنگ عامه و فرهنگ سنتی	تشویق و ترغیب مردم به شناخت و بهره‌برداری از منافع دریا ترویج مصرف غذاهای دریایی تشویق دانش آموزان و دانشجویان به رشته‌های دریایی تقدیر از فعالان صنعت دریا و دریانوردی در مراسم مختلف تصویب قوانین حمایتی و تشویقی برای مشاغل دریایی و ساحل‌نشینان اتخاذ سیاست‌های حمایتی از افزایش جمعیت در سواحل تشویق بخش خصوصی برای سرمایه‌گذاری در دریا و ساحل ترویج مد و لباس و پوشش با نمادهای دریایی
تقویت هویت فرهنگی	حفظ و احترام به هویت فرهنگی جامعه و ارزش‌های آن در حوزه دریا و ساحل‌نشینی ارج نهی و ارزش‌گذاری به سرمایه‌های انسانی دریایی تعیین روز ملی دریا و دریانوردی معرفی الگوهای شخصیتی دریایی به مردم
ارتقای مبادلات فرهنگی	افزایش مسافرت‌های دریایی افزایش نمادهای دریایی در معابر شهری (نقاشی، ماکت، مدل و ...) توسعه موزه‌های دریایی تولید و ترویج هدایای دریایی تولید و توسعه محصولات فرهنگی (لوازم‌تحریر، کیف و ...) توسعه نشریات و مطبوعات حوزه دریا و دریانوردی تزیین منازل با نمادهای دریایی توسعه صنایع دستی دریایی توسعه و ترویج گردشگری دریایی
حفظ میراث فرهنگی	احترام و توجه به محیط‌زیست دریایی ارج نهی به مشاغل دریایی احیای مراسم‌های سنتی، مذهبی و ... دریایی و ساحل‌نشینی
توسعه نگرش‌های قطعی در باب فرهنگ	اصلاح فرهنگ عمومی بر مبنای ارزش‌های اصیل ملی، دینی و فرهنگی در حوزه دریا بنیان‌گذاری بینش فرهنگی نسل جدید در حوزه دریا ایجاد ساختار تمرکزی برای تصمیم‌گیری و سیاست‌گذاری در حوزه دریا استفاد به برکت و نعمت در دریا تغییر نگرش از خطرناک بودن دریا به امنیت و آرامش

جدول ۲: عوامل توسعه فرهنگ دریایی در قالب فرایندهای توسعه فرهنگ با نوع و میانگین تأثیر در مؤلفه‌های توان دفاعی

فرایند دسترسی به فرهنگ												
مکان پهنا عمق محدت	در صورت تأیید عامل به عنوان تأثیرگذار در توان دفاعی، لطفاً حوزه / حوزه‌های اثر عامل را تعیین بنمایید.					آیا این عامل در توان دفاعی تأثیر دارد؟		عوامل توسعه فرهنگ دریایی		سطح فرهنگی		
	فرامرزی	فضایی	اقتصادی	سرمزینی	فناوری	اجتماعی فرهنگی	سیاسی	نظامی	خبر		بهره	
4.14											هدایت نظام طرح‌ریزی، برنامه‌ریزی و بودجه‌بندی کشور به سمت توسعه دریا محور	بازو آگاهانه مسئولین به دریا (وضع سیاسی دولت)
4.50											توسعه زیرساخت‌های حیاتی از جمله جاده و راه آهن و ... در سواحل	
4.04											افزایش اشتغال در بخش دریا	ویژگی‌های دریایی در مردم (تخصیص ملی)
فرایند آموزش و پرورش فرهنگی و هنری												
مکان پهنا عمق محدت	در صورت تأیید عامل به عنوان تأثیرگذار در توان دفاعی، لطفاً حوزه / حوزه‌های اثر عامل را تعیین بنمایید.					آیا این عامل در توان دفاعی تأثیر دارد؟		عوامل توسعه فرهنگ دریایی		سطح فرهنگی		
	فرامرزی	فضایی	اقتصادی	سرمزینی	فناوری	اجتماعی فرهنگی	سیاسی	نظامی	خبر		بهره	
4.07											بازسازی نظام آموزش و پرورش، متناسب با توسعه دریا محور	بازو آگاهانه مسئولین به دریا (وضع سیاسی دولت)
3.25											گسترش هنرهای سوزمند دریایی در عرصه‌های سینما، تئاتر، نقاشی، هنرهای تجسمی و ...	
3.82											افزایش رشته‌های دریایی در آموزش عالی	ویژگی‌های دریایی در مردم (تخصیص ملی)
3.82											افزایش نمادها و مباحث دریایی در کتب درسی	
4.00											توسعه نواها و موسیقی دریایی	ویژگی‌های دریایی در مردم (تخصیص ملی)
4.91											توسعه هنرهای نمایشی (تئاتر، نمایش، سینما و...) با مضمون دریا	
فرایند ارتقاء خلاقیت و نوآوری												
مکان پهنا عمق محدت	در صورت تأیید عامل به عنوان تأثیرگذار در توان دفاعی، لطفاً حوزه / حوزه‌های اثر عامل را تعیین بنمایید.					آیا این عامل در توان دفاعی تأثیر دارد؟		عوامل توسعه فرهنگ دریایی		سطح فرهنگی		
	فرامرزی	فضایی	اقتصادی	سرمزینی	فناوری	اجتماعی فرهنگی	سیاسی	نظامی	خبر		بهره	
3.47											برنامه‌ریزی و شناسایی و پرورش استعدادهای درخشان برای بهره‌برداری در دریا	بازو آگاهانه مسئولین به دریا (وضع سیاسی دولت)
4.98											گسترش فضای پژوهشی و ایجاد آرت‌پندنگی فرهنگی در حوزه دریا	
3.25											برگزاری نمایشگاه‌ها و جشنواره‌های دریایی	ویژگی‌های دریایی در مردم (تخصیص ملی)
3.82											توسعه بازی‌ها و ورزش‌های دریایی	
فرایند تشویق فرهنگ عامه و فرهنگ سنتی												
مکان پهنا عمق محدت	در صورت تأیید عامل به عنوان تأثیرگذار در توان دفاعی، لطفاً حوزه / حوزه‌های اثر عامل را تعیین بنمایید.					آیا این عامل در توان دفاعی تأثیر دارد؟		عوامل توسعه فرهنگ دریایی		سطح فرهنگی		
	فرامرزی	فضایی	اقتصادی	سرمزینی	فناوری	اجتماعی فرهنگی	سیاسی	نظامی	خبر		بهره	
۴.۲۲											تشویق و ترغیب مردم به شناخت و بهره‌برداری از منافع دریا	بازو آگاهانه مسئولین به دریا (وضع سیاسی دولت)
۴.۱۰											تقدیر از فعالان صنعت دریا و دریانوردی در مراسم مختلف	
۴.۲۳											تصویب قوانین حمایتی و تشویقی برای مشاغل دریایی و ساحل‌نشینان	ویژگی‌های دریایی در مردم (تخصیص ملی)
۴.۶۱											اتخاذ سیاست‌های حمایتی از افزایش جمعیت در سواحل	
۳.۹۵											تشویق بخش خصوصی برای سرمایه‌گذاری در دریا و ساحل	ویژگی‌های دریایی در مردم (تخصیص ملی)
3.86											ترویج مصرف غذاهای دریایی	
4.29											ترویج مد و لباس و پرورش یا نمادهای دریایی	ویژگی‌های دریایی در مردم (تخصیص ملی)
4.04											تشویق دانش آموزان و دانشجویان به رشته‌های دریایی	
فرایند تقویت هویت فرهنگی												
مکان پهنا عمق محدت	در صورت تأیید عامل به عنوان تأثیرگذار در توان دفاعی، لطفاً حوزه / حوزه‌های اثر عامل را تعیین بنمایید.					آیا این عامل در توان دفاعی تأثیر دارد؟		عوامل توسعه فرهنگ دریایی		سطح فرهنگی		
	فرامرزی	فضایی	اقتصادی	سرمزینی	فناوری	اجتماعی فرهنگی	سیاسی	نظامی	خبر		بهره	
۴.۹۶											ارج نبی و ارزش‌گذاری به سرمایه‌های انسانی دریایی	بازو آگاهانه

جدول ۳: میزان تأثیر عوامل توسعه دریایی در توان دفاعی کشور

ردیف	عنوان فرهنگ دریایی	مجموعه	میانگین	انحراف معیار	sig
۰۱	هدایت نظام طرح‌ریزی، برنامه‌ریزی و بودجه‌بندی کشور به سمت توسعه دریا محور	۱۱۰	4.1429	.97046	.000
۰۲	فزایش اشتغال در بخش دریا	۱۱۰	4.5000	.69389	.000
۰۳	توسعه زیرساخت‌های حیاتی از جمله جاده و راه‌آهن و ... در سواحل	۱۰۹	4.1429	.80343	.000
۰۴	بازسازی نظام آموزش و پرورش، متناسب با توسعه دریا محور	۱۱۰	4.2857	.80999	.000
۰۵	گسترش هنرهای سودمند دریایی در عرصه‌های سینما، تئاتر، نقاشی، هنرهای تجسمی و...	۱۱۰	3.8571	1.20844	.001
۰۶	فزایش رشته‌های دریایی در آموزش عالی	۱۱۰	3.7143	1.24297	.005
۰۷	فزایش نماها و مباحث دریایی در کتب درسی	۱۱۰	3.9286	1.05158	.000
۰۸	فزایش فیلم و آثار نمایشی با مضمون دریایی	۱۱۰	3.5000	1.34715	.003
۰۹	توسعه هنرهای نمایشی از جمله، تئاتر، نمایش، سینما و... با مضمون دریا	۱۱۰	4.0714	.94000	.000
۱۰	توسعه نواها و موسیقی دریایی	۱۱۰	4.3929	.49735	.002
۱۱	برنامه‌ریزی و شناسایی و پرورش استعدادها درخشان برای بهره‌برداری در دریا	۱۱۰	4.1429	.70523	.000
۱۲	گسترش فضای پژوهشی و ایجاد آفرینندگی فرهنگی در حوزه دریا	۱۱۰	3.8571	.80343	.001
۱۳	برگزاری نمایشگاه‌ها و جشنواره‌های دریایی	۱۰۹	4.2857	.80999	.000
۱۴	توسعه بازی‌ها و ورزش‌های دریایی	۱۱۰	4.0357	.88117	.000
۱۵	تشویق و ترغیب مردم به شناخت و بهره‌برداری از منابع دریا	۱۱۰	3.9643	.74447	.004
۱۶	ترویج مصرف غذاهای دریایی	۱۱۰	4.0357	.79266	.000
۱۷	تشویق دانش آموزان و دانشجویان به رشته‌های دریایی	۱۱۰	4.0714	.85758	.000
۱۸	تقدیر از فعالان صنعت دریا و دریاوردی در مراسم مختلف	۱۱۰	3.2500	.92796	.000
۱۹	تصویب قوانین حمایتی و تشویقی برای مشاغل دریایی و ساحل‌نشینان	۱۱۰	3.8214	1.09048	.000
۲۰	اتخاذ سیاست‌های حمایتی از افزایش جمعیت در سواحل	۱۱۰	3.7857	1.16610	.000
۲۱	تشویق بخش خصوصی برای سرمایه‌گذاری در دریا و ساحل	۱۱۰	3.8214	.81892	.000
۲۲	ترویج مد و لباس و پوشش با نمادهای دریایی	۱۱۰	4.0000	.81650	.000
۲۳	حفظ و احترام به هویت فرهنگی جامعه و ارزش‌های آن در حوزه دریا و ساحل‌نشینان	۱۱۰	3.4643	.79266	.001
۲۴	رج نهی و ارزش‌گذاری به سرمایه‌های انسانی دریایی	۱۱۰	3.6429	.78004	.005
۲۵	تعمین روز ملی دریا و دریاوردی	۱۱۰	4.0000	.86066	.000
۲۶	معرفی الگوهای شخصیتی دریایی به مردم	۱۱۰	3.6420	.18340	.000
۲۷	فزایش مسافرت‌های دریایی	۱۰۸	4.9111	.13113	.001
۲۸	فزایش نمادهای دریایی در معابر شهری (نقاشی، ماکت، مدل و...)	۱۱۰	3.4722	.15183	.000
۲۹	توسعه موزه‌های دریایی	۱۱۰	4.9750	.15307	.000
۳۰	تولید و ترویج هدایای دریایی	۱۱۰	3.2083	.22837	.004
۳۱	تولید و توسعه محصولات فرهنگی (لوازم تحریر، کیف و...)	۱۱۰	4.6500	.23490	.000
۳۲	توسعه نشریات و مطبوعات حوزه دریا و دریاوردی	۱۱۰	3.2500	.19873	.000
۳۳	آزین منازل با نمادهای دریایی	۱۱۰	3.8214	.25459	.000
۳۴	توسعه صنایع دستی دریایی	۱۱۰	3.7857	.17764	.000
۳۵	توسعه و ترویج گردشگری دریایی	۱۱۰	3.8214	.09399	.001
۳۶	حترام و توجه به محیط‌زیست دریایی	۱۱۰	4.0000	.13328	.004
۳۷	رج نهی به مشاغل دریایی	۱۱۰	3.4643	.15183	.000
۳۸	حیای مراسم‌های سنتی، مذهبی و... دریایی و ساحل‌نشینان	۱۱۰	3.6429	.15307	.000
۳۹	صلاح فرهنگ عمومی بر مبنای ارزش‌های اصیل ملی، دینی و فرهنگی در حوزه دریا	۱۱۰	4.0000	.16652	.003
۴۰	بجای‌گذاری بیش فرهنگی نسل جدید در حوزه دریا	۱۰۹	3.7232	.14069	.000
۴۱	یجاد ساختار تمرکزی برای تصمیم‌گیری و سیاست‌گذاری در حوزه دریا	۱۱۰	4.0714	.14980	.000
۴۲	انتقاد به برکت و نعمت در دریا	۱۱۰	4.3929	.16207	.002
۴۳	تغییر نگرش از خطرناک بودن دریا به امنیت و آرامش	۱۱۰	4.0357	.14980	.001

نتیجه‌گیری و پیشنهاد

الف - نتیجه‌گیری:

در این تحقیق سعی شد، رابطه بین توسعه فرهنگ دریایی با ارتقاء توان دفاعی مورد بررسی قرار گیرد؛ که در مرحله اول با مراجعه به جامعه خبرگی، تعداد ۴۳ عامل توسعه فرهنگ دریایی استخراج و با استفاده از جلسات خبرگی، در زیرمجموعه هشت فرایند توسعه فرهنگ، دسترسی به فرهنگ، آموزش و پرورش فرهنگی و هنری، ارتقای خلاقیت و نوآوری، تشویق فرهنگ‌عامه و فرهنگ سنتی، تقویت هویت فرهنگی، ارتقای مبادلات فرهنگی، حفظ میراث فرهنگی، توسعه نگرش‌های قطعی در باب فرهنگ تقسیم‌بندی شد. با مبنا قرار دادن دو عامل فرهنگی قدرت دریایی تعریف‌شده توسط ماهان، یعنی باور آگاهانه مسئولین به دریا (وضع سیاسی دولت) و ویژگی‌های دریایی در مردم (شخصیت ملی) عوامل استخراج‌شده به جامعه آماری ارجاع و در قالب پرسش‌نامه با طیف لیکرت تأثیر این عوامل با مؤلفه‌های قدرت ملی و درنهایت میزان تأثیرگذاری آن‌ها در توان دفاعی موردسنجش قرار گرفت؛ که تجزیه و تحلیل داده‌های به‌دست‌آمده بیانگر این موضوع است که از ۴۳ عامل فرهنگ دریایی شناسایی‌شده، تعداد ۲۷ عامل در مؤلفه نظامی، ۳۱ عامل در مؤلفه سیاسی، ۴۳ عامل در مؤلفه اجتماعی فرهنگی، ۳۵ عامل در مؤلفه فناوری، ۲۳ عامل در مؤلفه سرزمینی، ۳۹ عامل در مؤلفه اقتصادی، ۱۸ عامل در مؤلفه فضایی و ۱۷ عامل در مؤلفه فرامرزی توان دفاعی تأثیرگذار است. به عبارت دیگر اگر فرهنگ دریایی را بخشی از فرهنگ عمومی کشور تلقی کرده و اقدامات و فعالیت‌های توسعه فرهنگ دریایی را در دو سطح مسئولین و مردم ارتقاء دهیم درنهایت منجر به افزایش توان دفاعی و در سطح راهبردی قدرت ملی جمهوری اسلامی ایران خواهد بود.

ب - پیشنهادها:

تجربه تاریخی ادوار مختلف ایران نشان می‌دهد که دریا سهم اساسی در توسعه قدرت، قلمرو، ثروت و رفاه داشته است؛ و از نگاه علمی و تجربی نقش دریا، در امنیت، اقتدار، رفاه و سایر کارکردهای اجتماعی به اثبات رسیده است؛ بنابراین سرنوشت کشور عزیز ما ایران نیز، چه از روی اجبار و چه از روی رضایت، با دریا گره‌خورده است. بخش اعظم منافع ملی و منابع ما در دریا قرار دارد و یا از طریق دریا تأمین می‌شود و درعین حال بزرگ‌ترین تهدیدهای منابع، منافع و امنیت ملی ما، نیز از طریق دریاها اعمال می‌شود و جمهوری اسلامی ایران، ناگزیر از داشتن قدرت

دریایی برتر منطقه‌ای است. چراکه با نگاهی دقیق به موقعیت جغرافیایی کشورمان درمی‌یابیم که بسیاری از ویژگی‌های قدرت دریایی مطرح در کرانه‌های دریای خزر، خلیج فارس، تنگه هرمز و دریای عمان وجود دارد؛ لیکن اجرای سیاست خشکی، سبب عدم توسعه‌یافتگی نوار ساحلی، بندرها و جزایر کشور گردیده است. این در حالی است که با تغییر سیاست از خشکی به دریا و اتخاذ راهبرد دریایی و آشنا نمودن دولتمردان و آحاد ملت با فرهنگ دریایی، قادر خواهیم بود از این موهبت الهی موقعیت دریایی کشور، در ابعاد گوناگونی مانند، حمل‌ونقل دریایی، گردشگری دریایی، تجارت دریایی، منابع سطح و زیر سطح دریایی، منابع کف و زیر کف دریا، تولید انرژی از امواج دریا و ارتقای سطح دانش و فناوری دریایی و عرضه آن به سایر کشورها نهایت بهره را برده و با بسترسازی مناسب، امکان اسکان جمعیت بیشتر در نوار ساحلی کشور را فراهم نموده و از این طریق به توسعه اشتغال، ترویج فرهنگ دریایی، رشد صنایع دریایی، ارتقای همبستگی ملی در نواحی پیرامونی و افزایش سطح امنیت در مرزهای دریایی که تأثیرگذار بر امنیت ملی است مبادرت ورزیم.

اقدام درزمینه معرفی و اشاعه فرهنگ دریایی کشور، ضمن آنکه فراهم آورنده زمینه‌های توسعه‌یافتگی اجتماعی و اقتصادی است، به این دلیل که به حوزه فرهنگ عمومی ارتباط دارد؛ زمینه‌ای برای تقویت زیرساخت‌های، نظامی، اقتصادی، فرهنگی اجتماعی، سیاسی، فناوری و... را ایجاد می‌کند که هم‌افزایی این مؤلفه‌ها باعث ارتقاء توان دفاعی و در سطح راهبردی قدرت ملی می‌شود؛ بنابراین پیشنهادهای زیر برگرفته از نتایج این تحقیق به شرح زیر ارائه می‌شود:

۱- با توجه به نتایج این تحقیق و نقش مهم و تأثیرگذار مسئولین و تصمیم‌گیرندگان کشور در سیاست‌گذاری و هدایت جامعه به سمت آشنایی و بهره‌برداری عموم از منابع و منافع دریا پیشنهاد می‌شود؛ دانشگاه عالی دفاع ملی واحدهای درسی مرتبط با این موضوع را در سرفصل‌های مدرسه حکمرانی دانشگاه اضافه نموده و تمامی مسئولین را ملزم به گذراندن دوره‌های آموزشی مرتبط با دریا با همکاری نیروهای دریایی و ارگان‌های دریایی کشور بنماید.

۲- از آنجاکه در این تحقیق مشخص گردید؛ یکی از عوامل مهم و تأثیرگذار در حوزه فرهنگ عمومی هم‌افزایی‌های ارگان‌های متولی فرهنگ در کشور است بنابراین در خصوص اشاعه و

معرفی فرهنگ دریا، ضرورت همکاری‌های بسیار نزدیک کلیه سازمان‌های متولی فرهنگی و سیاست‌گذاری واحد، یک نیاز مبرم است. در همین راستا پیشنهاد می‌شود؛ کارگروه دائمی سیاست‌گذاری و هماهنگی اقدامات توسعه فرهنگ دریایی، متشکل از نمایندگان همه ارگان‌های دریایی و فرهنگی، با نظارت مستقیم دولت و شخص رئیس‌جمهور ایجاد شود.

۳- از آنجاکه فعالیت‌های معرفی کننده فرهنگ دریا، نوع خاصی از توسعه فرهنگ عمومی کشور در قالب محصولات فرهنگی از جمله کتاب، طرح‌ها و المان‌های شهری، مکان‌ها و فضاهای خاص گردشگری الهام گرفته از دریا، فیلم و سریال، متون درسی، لوازم‌التحریر با نماد دریایی، بازدید از بندرها و شناورها، مصرف آبزیان، معرفی و گرامیداشت روز جهانی دریانوردی، معرفی الگوهای شخصیتی دریایی، آشنا نمودن مردم با مشاغل و صنایع دریایی، ایجاد و توسعه هدایا و تندیس‌های دریایی، دیوار نقاشی، مجسمه و غیره شکل می‌گیرد؛ لذا پیشنهاد می‌شود در ذیل معاونت‌های فرهنگی وزارت خانه‌ها و ادارات بزرگ که وظیفه توسعه فرهنگ عمومی را بر عهده دارند؛ واحد توسعه فرهنگ دریایی تشکیل و مطابق با سیاست‌های ابلاغی به صورت هماهنگ فعالیت نماید.

فهرست منابع:

- احمدی ری شهری، عبدالحسین (۱۳۸۱)، "عقاید و رسوم مردم عامه بوشهر"، شیراز، نوید شیراز، ۱۳۸۱
- اخگر، علی اکبر (۱۳۹۱)، "نقش قدرت دریایی در اقتدار ملی ج.ا.ایران"، اولین همایش توسعه سواحل مکران و اقتدار دریایی جمهوری اسلامی ایران، دانشگاه دریانوردی و علوم دریایی چابهار، ۲۸ لغایت ۳۰ بهمن ۱۳۹۱
- ازکیا، مصطفی؛ غفاری، غلامرضا (۱۳۸۳)، "توسعه روستایی با تأکید بر جامعه روستایی ایران"، تهران، نشر نی
- اسدی، علی (۱۳۷۰)، "مدیریت استراتژیک از دیدگاه اجتماعی"، نشریه مدیریت دولتی، شماره ۱۴
- بابایی طلائی، محمداقبر (۱۳۸۹)، "نقش فرهنگ در اقتدار ملی در نگاه امام علی (علیه السلام)"، فصلنامه تحقیقات فرهنگی، دوره سوم، شماره ۹، بهار ۱۳۸۹
- حافظ نیا، محمدرضا و همکاران (۱۳۸۵)، "طراحی مدل سنجش قدرت ملی کشورها"، فصلنامه ژئوپلیتیک، سال دوم، شماره دوم
- دری نوگورانی، حسین (۱۳۸۹)، "نگرشی مبنایی به سیاست‌گذاری در قلمرو بنیه دفاعی جمهوری اسلامی ایران"، نشریه رهنما سیاست‌گذاری، دوره ۲، شماره ۱، بهار ۱۳۹۰، صص ۲۱۳-۱۸۱
- رجبزاده، احمد (۱۳۷۵)، "درآمدی بر مفهوم فرهنگ عمومی"، فصلنامه فرهنگ عمومی، شماره ۷، تابستان ۷۵، ص ۷۲
- رضایی سکه روانی، داود؛ واثق؛ محمود؛ خادم دقیق، امیر هوشنگ و چهارمحالی، حسن (۱۳۹۶)، "نقش نیروی دریایی راهبردی در توسعه سواحل مکران و تأثیر آن بر امنیت ملی ج.ا.ایران"، فصلنامه راهبرد دفاعی، سال پانزدهم، شماره ۵۸
- عزتی، عزت‌ا... (۱۳۸۷)، "ژئواستراتژی در قرن بیست و یکم"، تهران، انتشارات سمت
- فرتوک زاده، حمیدرضا؛ آزادی، فرزاد و سلطانیان، جواد (۱۳۹۶)، "تبیین نقش فرهنگ در الگوی ایرانی-اسلامی پیشرفت در حوزه دفاعی-امنیتی"، فصلنامه مطالعات دفاعی راهبردی، سال پانزدهم، شماره ۷۶، بهار ۱۳۹۶
- کریمی، مصطفی (۱۳۹۵)، "فرهنگ دریا و دریانوردی در بوشهر و خلیج فارس تهران"، نشر صحیفه خرد
- محمودی، محمدمهدی و اسلامی، لیدا (۱۳۹۳)، "تأثیر عوامل مختلف اجتماعی - فرهنگی در شکل‌گیری هویت سواحل و بنادر خلیج فارس"، فصلنامه مطالعات خلیج فارس، سال اول، شماره ۱، بهار ۱۳۹۳